

K 120 132
3

საქართველოს სსრ საზოგადოება „სიმნა“

ა. ბოჭორიშვილი

რე ურის კულგურე?

2

საჩიბა

IX

თბილისი • 1965

საქართველოს სსრ საზოგადოება „ცოდნა“

ა. ბოჭორიშვილი

რა არის კულტურა?

გ ა მ მ ც ი მ ლ ო ბ ა
„საზოგადოება საქართველო“

თბილისი

1965

37 + 15
008 + 15
8 897

საქართველოს
ეროვნული
ბიბლიოთეკა
თბილისი

K 120 152

ძველთაგანვე თქმულა, რომ გაკვირვება სიბრძნის დასაბამია, ფილოსოფია ამით იწყებაო. მართლაც, რამ უნდა აღძრას ჩვენი აზროვნება სამოქმედოდ, საძიებლად, თუ ჩვენ არაფერი გვაკვირვებს, თუ ჩვენ ახსნისა და გაგების საჭიროებას არსად ვხედავთ? ვისთვისაც ყველაფერი ნათელი და გარკვეულია, იგი მეცნიერებას არ საჭიროებს, მისთვის მეცნიერული კვლევა-ძიება ზედმეტია. ასეთ არსებულ რელიგიას წარმოდგენილი ჰყავს ღმერთი, რომელიც არ შეიძლება იყოს მეცნიერებით დაინტერესებული. მეცნიერებით არ დაინტერესდება არც ის, ვინც სრულიად არაფერი არ იცის, ვისაც არც ის ესმის, თუ რას ნიშნავს ცოდნა და არცოდნა. გაკვირვება მხოლოდ იქ შეიძლება წარმოიშვას, სადაც არის ნაცნობის გვერდით უცნობი. ვინც ასეთ ვითარებას ხედავს, ის ცდილობს უცნობიც ნაცნობად აქციოს, გაიგოს ის, რაც გაგებულ არ არის. ეს საკუთრივ ადამიანური ვითარებაა: მან რაღაც იცის და რაღაც არ იცის. გაკვირვებას მასში იწვევს უცნობი, ნაცნობისაგან განსხვავებული. ეს ნორმალური ვითარებაა ადამიანისათვის: მას სჭირდება შემეცნებითი ძიება, რადგან ყველაფერი არ იცის, ხოლო შეუძლია ასეთი ძიება აწარმოოს, ვინაიდან ზოგი რამ იცის და ცოდნას და არცოდნას ასხვავებს. თუ ღმერთი არაფერს ეძებს იმიტომ, რომ მისთვის (რელიგიის წარმოდგენით) უცნობი არაფერია, ცხოველი არაფერს ეძებს იმიტომ, რომ მისთვის ნაცნობი, შემეცნებული არაფერია. მხოლოდ ადამიანს სჭირდება და აქვს მეცნიერება.

მაგრამ არის ისეთი ვითარებაც, როცა ადამიანს ჰგონია, რომ იცის ესა და ეს, ნამდვილად კი ასეთი ცოდნა მას არა აქვს; რახან ადამიანი შემეცნებულად, გაგებულად მიიჩნევს იმას, რაც მის მიერ ახსნილი და გაგებულ არ არის, ამის მიმართ მას არც უჩინდება გაკვირვება. შედეგი ისაა, რომ ადამიანი არ ეძებს იქ, სადაც უნდა ეძებდეს. ეს გარემოება ხელს უშლის ცოდნის ზრდას, მეცნიერების განვითარებას.

რა არის ამის მიზეზი? რატომ ჰგონია ადამიანს, რომ იცის მოვლენა, როცა ის მან არ იცის? ამას ბევრი რამ განსაზღვრავს, მაგრამ

ყველაზე მეტად მოვლენისადმი მიჩვევა: როცა ამა თუ იმ მოვლენას ხშირად ვხედავთ, მას იმდენად ვეჩვევით, რომ იგი ჩვენში გავივრებებს აღარ იწვევს. მისი კვლევაც ჩვენ ზედმეტად მიგვახშირებს, ის არ აწუხებს ჩვენს გონებას, არ იწვევს მას სამოქმედოდ.

კულტურა შეიძლება მოვათავსოთ იმ საგანთა რიცხვში, რომელიც ჩვენთვის ნაცნობია, რომელიც ჩვენში გაკვირვებას არ იწვევს. ჩვენ ისე მჭიდროდ და ყოველდღიურად ვართ დაკავშირებული კულტურასთან, რომ ამაზე უფრო ახლობელს ჩვენთვის თითქოს ვერც დავასახელებთ. საითაც უნდა მივიხედ-მოვიხედოთ ჩვენს გარშემო, ყველგან კულტურას ვხედავთ. ამ გარემოებამ შეიძლება გვაფიქრებინოს, რომ კულტურის რაობა ჩვენ ყველამ ვიცით და კვლევა-ძიება იმის გასარკვევად, თუ რა არის კულტურა, ზედმეტია.

ნამდვილად კი, როგორც ჩვენ ამაში დავრწმუნდებით, ეს ასე არ არის. კულტურის რაობას იკვლევენ მეცნიერები და მათი კვლევის შედეგები ბევრ რამეში ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს. ეს ფაქტი იმაზე მიუთითებს, რომ კულტურის რაობის კვლევა გადრმაგებასა და გაფართოებას საჭიროებს. კულტურის სირთულეზე, მის მრავალმხრივობაზე, მისი შესწავლის საჭიროებაზე მრავალი ასპექტით მიუთითებს ის, რომ ამ საქმეს ემსახურება არა ერთი, არამედ რამდენიმე მეცნიერება.

ჩვენი მიზანია ვესაუბროთ ისეთ მკითხველს, რომელიც არ არის კულტურის მკვლევარი, მაგრამ სურს უფრო მეტი იცოდეს კულტურის შესახებ, ვიდრე იცის. ჩვენ გვინდა ვაჩვენოთ ის, თუ რა საკითხები დვას მეცნიერების წინაშე კულტურასთან დაკავშირებით, და გავამახვილოთ ყურადღება იმაზე, რასაც კულტურის რაობას, მის არსს ეძახიან.

დავიწყოთ სიტყვის ახსნით. „კულტურა“ ნაწარმოებია ლათინური სიტყვიდან „colere“, რაც ნიშნავს „მოვლას“, „ზრუნვას“, „დამუშავებას“. ამჟამად ამ სიტყვამ საერთაშორისო მნიშვნელობა მოიპოვა და ყოველ ენაში ამ სახით იხმარება. პირველ ხანებში კულტურად იგულისხმებოდა მხოლოდ მიწის დამუშავება. მაგრამ ამ სიტყვის მნიშვნელობა თანდათან გაფართოვდა. იგი გამოიყენეს მცენარეებისა და ცხოველების მიმართ, როცა მათ საგანგებო მოვლასა და ახალი ჯიშების გამოყვანას აწარმოებდნენ. როცა საქმე მიდგა იმის აღნიშვნაზე, რა ცვლილებაც ხდებოდა მოვლისა და ზრუნვის წყალობით ადამიანის სხეულსა და სულში, აქაც ეს სიტყვა იქ-

ნა გამოყენებულნი. კერძოდ, ადამიანის სულის გამო ზრუნვას ცი-
ცრონმა (106—43 წ. წ.-მდე) „სულის კულტურა“ უწოდა. ამგვარად,
ამ სიტყვით აღინიშნებოდა ადამიანის ყოველგვარი საქმიანობა, რო-
მელიც მიმართულია პირველ რიგში ცოცხალი არსების გაუმჯობე-
სებისაკენ, მასზე ზრუნვისაკენ, მისი მოვლისაკენ. აქედან სიტყვამ
გადაინაცვლა ადგილი იმაზე, რაც იქმნებოდა ადამიანის მოქმედე-
ბით, მისი მოღვაწეობით. აღრინდელი მნიშვნელობები, — დამუშა-
ვება და აღზრდა, — უკანა პლანზე დადგა და წინა პლანი სიტყვის
მნიშვნელობისა დაიკავეს საგნებმა, რომელთაც ადამიანი ქმნიდა.
თუ ერთ დროს კულტურა ეწოდებოდა პირველ რიგში ადამიანის
გარკვეულ მოქმედებას, ახლა ეს სიტყვა ადამიანის ნამოქმედარის
აღსანიშნავად იხმარება მეტწილად.

სიტყვის მნიშვნელობის ეს გადანაცვლება დიდმნიშვნელოვანი
ფაქტია. ამიერიდან „კულტურა“ ეწოდება არა სუბიექტის მოქმე-
დებას, არამედ იმ ობიექტებს, რომლებიც შეიქმნა ადამიანის შეგ-
ნებული გონიერული მოღვაწეობით. ამ მომენტში გაჩნდა პირვე-
ლად კულტურის განსაზღვრა, რომელიც ძირითადად ახლაც მისაღე-
ბია. კულტურის ეს გაგება მოგვცა გერმანელმა ფილოსოფოსმა ი.
გ. ჰერდერმა (1744—1803).

კულტურის ისეთი განმარტება, რომლის მიხედვითაც ის არის
ერთობლიობა ადამიანის გონიერული მოქმედების პროდუქტებისა,
ვარგისია მხოლოდ როგორც წინასწარი მითითება იმ სფეროზე, სა-
დაც ამ სინამდვილეს აქვს ადგილი. არსებითი ხასიათის კვლევა აქე-
დან იწყება. უნდა გაირკვეს ამ სინამდვილის არსებითი ნიშან-თვის-
ებები, მისი დანიშნულება და წარმოშობის მიზეზები, მისი ღირე-
ბულება და განვითარების ხასიათი, მისი ერთიანობა და მრავალ-
ფეროვნება და ა. შ.

კულტურის რაობის შესახებ ბევრი რამ არის ნათქვამი და და-
წერილი. ძველი სოფისტებიდან დაწყებული დღემდე ფილოსოფია
ეძებს ამ მოვლენის არსს, მაგრამ სრული თანხმობა ამ საგანზე დღე-
საც მიღწეული არ არის. ეს არ უნდა გაგვიკვირდეს, რადგან მეცნი-
ერება არასოდეს არ ამთავრებს თავის საქმეს სინამდვილის შესწავ-
ლის არც ერთ სფეროში. რომელიმე საკითხის გადაჭრა იწვევს ახა-
ლი საკითხის წარმოქმნას. ეს მეცნიერების განვითარების საწინდა-
რია, მისი არსებობის მუდმივი ფორმაა.

ერთ-ერთი ნიშანდობლივი ფაქტი, რაც მოწმობს კულტურის
კვლევის განვითარებას, არის დიფერენციაცია, კულტურის

საკითხების შესწავლისათვის რამდენიმე მეცნიერების შექმნა. ამჟამად კულტურის შემსწავლელ მეცნიერებათაგან უნდა აღინიშნოს კულტურის ფილოსოფია, კულტურის ფსიქოლოგია, კულტურის მორფოლოგია, კულტურის ისტორია, კულტურის სოციოლოგია, კულტურის ფსიქოპათოლოგია. ზოგი მკვლევარი კულტურის შემსწავლელ მეცნიერებად თვლის ყოველგვარ გამოკვლევას, რომელიც ბუნებას არ ეხება და, ამგვარად, მეცნიერებათა ერთობლიობას ორ ჯგუფად ყოფს. ერთს უწოდებს ბუნების მეცნიერებას, მეორეს — კულტურის მეცნიერებას. ასეთი გაგება კულტურის შემსწავლელი მეცნიერებისა არ არის მიზანშეწონილი: აქ იჩრდილება სპეციფიკური შინაარსი კულტურისა.

კულტურის რაობის გარკვევა კულტურის ფილოსოფიის საქმეა. ჩვენ შეგვეძლო კულტურის შემსწავლელ სხვა მეცნიერულ დისციპლინებზე არაფერი გვეთქვა, მაგრამ ამ შემთხვევაში ეს არ იქნებოდა მიზანშეწონილი: კულტურის მრავალაღნიშვნისა და სირთულის ცხადსაყოფად მოკლედ იმასაც შევეხოთ, თუ კულტურის რა მონენტებს შეისწავლიან აქ დასახელებული დისციპლინები.

კულტურის ფილოსოფიას აინტერესებს ისეთი საკითხები, როგორცაა: 1. რა არის კულტურა? 2. როგორია კულტურის აგებულება? 3. რა ადგილი უჭირავს კულტურას სამყაროში? 4. აუცილებელია თუ შემთხვევითი კულტურის არსებობა? 5. როგორია კავშირი კულტურასა და ადამიანს შორის? 6. რა არის კულტურის კრიტერიუმი? 7. ერთია თუ მრავალი კულტურა? 8. რას ნიშნავს კულტურის განვითარება და ა. შ.

კულტურის ფსიქოლოგია ცდილობს გაარკვიოს შემდეგი საკითხები: 1. რა ფსიქოლოგიური ფაქტორები ღებულობენ მონაწილეობას კულტურის შექმნაში? 2. რა გავლენას ახდენს ადამიანის ფსიქიკაზე კულტურის ფაქტი? 3. რა როლს ასრულებს ადამიანის ფსიქიკური შინაარსი კულტურის ფაქტების შეფასებაში? 4. როგორ ვითარდება ადამიანის უნარი, რომელიც საჭიროა კულტურის გასაგებად და ა. შ.

კულტურის მორფოლოგია მიზნად ისახავს კულტურის ფორმების (გეშტალტების) დადგენას, მათი შინაგანი ძალებით განვითარების საფეხურებს, მათი ასაკობრივი თავისებურების გარკვევას, ამ ფორმების გაჩენისა და გაქრობის, სიკვდილის შინაგან ფაქტორებს და ა. შ.

კულტურის სოციოლოგია განიხილავს საზოგადოებისა და კულტურის ურთიერთობას, კულტურის სოციალურ მნიშვნელობას, მის ადგილს საზოგადოებრივ მოვლენებში.

კულტურის ფსიქოპათოლოგია მიუთითებს ისეთ ფაქტებზე, როცა პათოლოგიური მოვლენა დადებით როლს ასრულებს კულტურის წარმოქმნაში. ცნობილია, მაგალითად ასეთი ფაქტი: ერთმა დიდმა მწერალმა მოგვცა ეპილეფსიის (ბნედა) ისეთი აღწერა, რომელიც ფსიქიატრებისათვის სანიმუშო გახდა. გამოირკვა, რომ ეს მწერალი თვითონ ყოფილა შეპყრობილი ამ ავადმყოფობით და ამას განუსაზღვრავს, ერთი მხრით მაინც, მისი შემოქმედების ეს მომენტი. ფსიქოპათოლოგია კულტურისა ცდილობს გაარკვიოს ისიც, რომ ზოგისათვის საერთოდ მიუწვდომელი რჩება კულტურის მნიშვნელოვანი მოვლენები. თუ ამას ფსიქოლოგიური საფუძველი აქვს, იგი ფსიქოპათოლოგიამ უნდა ნათელყო.

დიდი და ძნელი ამოცანები დგას კულტურის ისტორიის წინაშე. საკითხი ეხება იმას, თუ როგორ არის შესაძლებელი წარმოვიდგინოთ კულტურის ერთიანი ისტორია, სადაც დღემდე არსებული კულტურის მოვლენები ერთიმეორეს გაგრძელებად იქნება გააზრებული. ამასთან არის დაკავშირებული საკითხი, თუ როგორ ვიანზროთ კულტურა: როგორც ერთი რამ თუ როგორც უსაზღვროდ მრავალი, ყოველი ერისთვის, ყოველი შემოქმედისთვის და ყოველი დროისა და ადგილისათვის განსხვავებული? აქ წამოიჭრება აგრეთვე საკითხები კულტურის რანგისა და იერარქიის შესახებ, კულტურის შედარებითი ღირებულების შესახებ და ა. შ.

ნათქვამით, რასაკვირველია, არ ამოიწურება კულტურის პრობლემები. მეცნიერების განვითარებასთან ერთად ჩნდება ახალი პრობლემები და ახალი მეცნიერული დისციპლინები, რომლებიც გამოყოფენ საკვლევად კულტურის დღემდე შეუძინებელ ანდა საკმარისად შეუსწავლელ მომენტს და ამ გზით შეავსებენ იმ ხარვეზს, რომელიც დღემდე შეიძლება არც შეიმჩნეოდა.

* * *

კულტურის რაობის ცხადყოფა მოითხოვს კულტურის ცნების გათიშვას ისეთი ცნებებიდან, როგორცაა ბუნება, საზოგადოება, ცივილიზაცია, მეცნიერება, ხელოვნება და ა. შ.

კულტურის განსხვავება ბუნებისაგან შედარებით ადგილი საქმეა. ზოგი მეცნიერი ასე მსჯელობს ამ განსხვავების შესახებ: სამყარო ორი რიგის მოვლენებისაგან შედგება. ერთია ბუნება, მეორეა კულტურა. თუ ბეჯითად ვიცით, რა არის ბუნება, კულტურის სფეროზე მითითება არავითარ სიძნელეს აღარ შეიცავს. კულტურა იქნება ის, რაც არ არის ბუნება, რაც ბუნებისაგან განსხვავდება. ამგვარი მსჯელობა უსაფუძვლო არ არის, მაგრამ არც საკმარისია. ახლა მორიგი საკითხები დგება: რა არის ბუნება? რა რჩება ბუნების გარეთ? რა არის ის, რაც ბუნება არ არის?

ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად გამოყენებულია ადამიანის ცნება. პასუხი ასეთია: ის, რაც ადამიანის მიერ არ არის შექმნილი, რაც ადამიანისაგან დამოუკიდებელია და არსებობდა მუდამ ადამიანის გაჩენამდე, არის ბუნება, ცა და დედამიწა, ჰაერი და წყალი, მთა და ბარი, მცენარე და ცხოველი და ა. შ., — ყველაფერი ეს არის ბუნება. თვითონ ადამიანიც ბუნების შექმნილია და ამდენად ისიც ერთგვარად ბუნებას მიეკუთვნება, ბუნების შვილია. ძველად, ცრუმორწმუნეობის გაბატონების უამს, ბუნება ღმერთის გაჩენილად იგულისხმებოდა. ეს დრო წავიდა. ცრუმორწმუნეობის ადგილი მეცნიერებამ დაიკავა. შეგნებულ იქნა ის ჭეშმარიტება, რომ არავითარი ღმერთი არ არსებობს და ბუნება შექმნილი არავის მიერ არ არის. იგი ყოველთვის იყო და იქნება. ბუნება მარადიულია.

ახლა ვიკითხოთ: რა არსებობს კიდევ, ბუნების გარდა, მისგან განსხვავებული? პასუხი ასეთია: არის ისეთი საგნები, ისეთი მოვლენები, რომელთაც ის ნიშნები არა აქვთ, რაც ბუნების მოვლენებს. ისინი ადამიანისაგან დამოუკიდებლად არ გაჩენილან, მათ უადამიანოდ არსებობა არ შეუძლიათ, მარადიულ ყოფას მოკლებული არიან და ა. შ. ასეთებია, მაგალითად, მეცნიერება, ხელოვნება, სახელმწიფო წყობილება, ტექნიკა და ა. შ. ეს მოვლენები ბუნების გაჩენილად არ იგულისხმება. ასე რომ იყოს, სადაც ბუნებაა, იქ ყველგან უნდა ყოფილიყო მეცნიერებაც და ხელოვნებაც, ტექნიკაც და საზოგადოებრივი წყობილებაც, მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ეს ასე არ არის? ეს მოვლენები მხოლოდ იქ არის, სადაც არის და მძლავრეობს ადამიანი. აი ამ მოვლენებს ეძახიან კულტურას. სადაც ადამიანია, იქ კულტურაც არის, და პირიქითაც, სადაც კულტურაა, იქ ადამიანიც არის. კულტურა და ადამიანი განუყრელად არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან.

დავუშვათ, რომ კულტურა ადამიანის შემოქმედების პროდუქტია და სხვაგან, სადაც ადამიანი არ მოღვაწეობს, ის არსად არ არის. არის თუ არა ამით ნათქვამი ის, რაც აუცილებელი და საკმარისია კულტურის რაობის გარკვევისათვის?! არა! ეს საკმარისი არ არის. ასე რომ იყოს, ჩვენი საუბარიც დამთავრებული იქნებოდა მხოლოდ ახლა დგება მთავარი და სპეციალური საკითხები: ვთქვათ, კულტურა ადამიანის შექმნილია, მაგრამ არის თუ არა ყველაფერი, რაც კი ადამიანის ხელიდან გამოდის, კულტურა? შემდეგ, თუ ადამიანი ბუნების ნაწილია, რატომ არის ბუნებისაგან გამოყოფილი ის, რაც ადამიანის მიერ არის შექმნილი? რატომ არ ეძახიან კულტურას იმას, რაც არის შექმნილი ცხოველების მიერ? „ობობა ისეთ ოპერაციებს ასრულებს, რომელიც ფეიქრისას წააგავს, და ფუტკარი ისეთ ფიჭის უჯრედებს აკეთებს, რომელიც არა ერთ ხუროთმოძღვარს შეუზრდება“ (მარქსი). რატომ არ ითვლება ეს ნაკეთობა კულტურის მოვლენად?

მარქსის ეს სიტყვები მისი მთავარი ნაშრომიდან „კაპიტალიდან“ არის მოყვანილი. მარქსი ეხება შრომის რაობის საკითხს და მას არსებითად განასხვავებს ფუტკრისა და ობობას მოქმედებისაგან. განსხვავებას მარქსი ხედავს იმაში, „რომ ადამიანი, ვიდრე ფიჭის უჯრედს გააკეთებდეს, ჯერ თავის თავში გააკეთებს მას. შრომის პროცესი ისეთი შედეგით თავდება, რომელიც მის დაწყებისას მუშის წარმოდგენაში, ე. ი. იდეალურად, უკვე არსებობდა. იმაში, რაც ბუნებით არის მოცემული... ადამიანი ახორციელებს თავის შეგნებულ მიზანს...“ ცხოველების მოქმედებას იმიტომ არ ეწოდება შრომა, რომ იგი არ არის მიზანდასახული, შეგნებული, წინასწარ მოფიქრებული განზრახვის განხორციელება. ცხოველის მოქმედების განმსაზღვრელია ინსტინქტი, შეგნებას მოკლებული ბუნებრივად თანდაყოლილი მექანიზმი. ადამიანისათვის დამახასიათებელია შეგნებული მიზნით განსაზღვრული მოქმედება. ასეთ მოქმედებას შრომა ეწოდება და იგი მარქსს ადამიანის საკუთრივ უნარად აქვს წარმოდგენილი. ცოცხალი არსება, რომელიც შრომობს, არის ადამიანი. მხოლოდ ადამიანს აქვს შრომის უნარი. არც იმის თქმა შეიძლება, თითქოს ადამიანის ყოველგვარი მოქმედება, ყოველგვარი მოძრაობა, ენერჯის დახარჯვა შრომა იყოს. ადამიანიც ბევრს რასმე აკეთებს ინსტინქტურად, შეუგნებლად. ისიც უნდა ითქვას, რომ ადამიანი ხშირად შეგნებულად, მიზნის ხელმძღვანელობით აკეთებს

იმას, რაც შრომად ვერ ჩაითვლება. ყოველგვარი შრომა მიზანშეწონილი მოქმედებაა, მაგრამ ყოველგვარი მიზანშეწონილი, მიზნის მქონე მოქმედება შრომა არ არის. შრომასთან მხოლოდ მაშინ გვაქვს საქმე, როცა მიზანშეწონილი მოქმედება მიმართულია, სასარგებლო საქმისაკენ, იმის შექმნისაკენ, რაც ადამიანთა რომელიმე ადამიანური მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას ემსახურება. შრომის შედეგი ყოველთვის რაღაც ღირებულებას შეიცავს.

რაც ითქვა შრომის შესახებ, ძალაშია კულტურის მიმართაც. კულტურის მოვლენად ვერ ჩაითვლება ვერც ინსტიტუტის ჰროდუქტი და ვერც ისეთი შეგნებული ადამიანური მოქმედების ნაყოფი, რომელსაც ღირებულება, ღირსება და მნიშვნელობა არა აქვს. მართლაც, „კულტურის“ პირველი მნიშვნელობაც ხომ „გაუმჯობესება“, „გაკეთილშობილება“?! როგორ ჩავთვლით კულტურის მოვლენად იმას, რასაც ღირებულება არა აქვს? მით უფრო ვერ ჩავთვლით კულტურის კუთვნილებად იმას, რაც ეწინააღმდეგება ღირებულებას.

ახლა შეგვიძლია შევასწოროთ კულტურის ის განმარტება, რომელიც ზემოთ იყო გამოთქმული: კულტურა ეწოდება არა ყველაფერს იმას, რაც ადამიანს გაუკეთებია, რაც ადამიანის ხელიდან გამოდის, არამედ მხოლოდ იმას, რაც იმავე დროს ღირებულია, საჭიროა, სასარგებლოა. მაშასადამე, გამოდის, რომ სინამდვილეში არსებობს არა მარტო ბუნება და კულტურა, არამედ ამათთან ერთად ისეთი მოვლენებიც, რომელნიც არც ბუნებას ეკუთვნიან და არც კულტურას. ასეთი მოვლენებიც ადამიანის „წყალობით“ არსებობენ, ამაში ბუნებას ბრალი არ მიუძღვის. ადამიანმა შექმნა არა მარტო კულტურა, კულტურის მოვლენები, არამედ ისიც, რაც კულტურას ეწინააღმდეგება და განადგურებას უქადის. სიკეთეცა და ბოროტებაც ადამიანის მონაწილეობით ხდება, ადამიანია, და მხოლოდ ადამიანი, კეთილიცა და ბოროტიც, ღირებულების მტერიცა და მისი დამცველიც. ბუნებას ესენი არ ეხება.

ამგვარად, ჩვენ მივიღეთ კულტურის მეორეგვარი განმარტება: კულტურა არის ადამიანის მიერ შექმნილი მოვლენა, რომელსაც დადებითი ღირებულება აქვს. ამ განმარტებამ ის ცვლილება შეიტანა პირველად მოცემულ განმარტებაში, რომ ადამიანის მიერ შექმნილი მოვლენები ორად გაყო და მხოლოდ იმას მიანიჭა კულტურის სახელი, რომელიც ღირებულია, კარგია, მისაღებია. შეგვიძლია თუ არა

საბოლოოდ შეგჩერდეთ ამ განმარტებაზე და მით დაგკმაყოფილდეთ? არის თუ არა ეს განმარტება ზუსტი და ნათელი? არა! ამის თქმა არ იქნებოდა სწორი. ის არც ზუსტია და არც ნათელი. პირიქით, იგი შეიცავს ახალ საკითხებს, რომელთა გარკვევა აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს. ვიცით თუ არა ჩვენ ამ განმარტებიდან, თუ რა იგულისხმება „მოვლენაში“? ადამიანის მოქმედების შედეგად მიღებულია ღირებულების მქონე მოვლენა, მაგრამ გვინდა ვიცოდეთ, რა სახის არის ეს მოვლენა. სიტყვა „მოვლენა“ იხმარება სხვადასხვა მნიშვნელობით და ამიტომ გვებადება კითხვა: ჩვენს განმარტებაში ამ სიტყვის ყველა მნიშვნელობა იგულისხმება თუ მხოლოდ ზოგი, ანდა ერთი რომელიმე? სახელდობრ, რომელი? ხშირად გვხვდება ასეთი გამოთქმა: „საგნები და მოვლენები კანონებს ემორჩილებიან“. აქ მოვლენა და საგანი გათიშულია. ექნებოდა თუ არა გამოყენება ამ განსხვავებას მოვლენასა და საგანს შორის კულტურის განმარტებისათვის? ეს საკითხიც გასარკვევია.

შემდეგ, რას ნიშნავს „დადებითი ღირებულება“? რა უნდა ვიგულისხმოთ „ღირებულებაში“? როგორ უნდა დავადგინოთ, აქვს თუ არა ამა თუ იმ მოვლენას ღირებულება? რახან „დადებით ღირებულებაზე“ ვლაპარაკობთ, უთუოდ არსებობს „უარყოფითი ღირებულებაც“. რა იგულისხმება ამაში? ესეც პასუხს მოითხოვს, ხოლო პასუხის მონახვა ამ შემთხვევაში არ არის ადვილი. ამის ნათელსაყოფად გავისხენოთ ის, რომ ერთისათვის რაც ღირებულია, მეორისათვის შეიძლება მოკლებული იყოს ღირებულებას, ერთისათვის დადებითი მეორისათვის უარყოფითია. ვლაპარაკობთ ბურჟუაზიულ და პროლეტარულ კულტურაზე და **ზოგჯერ** აქ ვგულისხმობთ ურთიერთგამომრიცხველ მოვლენებს; ბურჟუაზია რომ დადებითად აფასებს და კულტურის მოვლენად მიიჩნევს, იმას პროლეტარიატი უარყოფითს დახასიათებას აძლევს და უკულტურობას უწოდებს; ერთისთვის სიკეთე მეორისთვის ბოროტებაა და ა. შ. როგორი უნდა იყოს ამ ვითარებაში კულტურის განმარტება, რომელსაც ზოგადი მეცნიერული ხასიათი ექნება და ყველასთვის მისაღები და სავალდებულო იქნება?

კიდევ უფრო ძნელი ხდება კულტურის გაგება, როცა იმასაც ვიკითხავთ, თუ საიდან მომდინარეობს კულტურის ღირებულება, რა არის ამ ღირებულების პირველი წყარო და, რაც უმთავრესია, რას ნიშნავს თვითონ ეს ცნება — „ღირებულება“, როცა იგი კულტურის მიმართ არის გამოყენებული. ძვირფასი ქვა, ბუნების პროდუქტი,

დიდად ფასობს ადამიანთა საზოგადოებაში, მაგრამ იგი კულტურის მოვლენად არ ჩაითვლება. რატომ? თუ ასეთი ქვა ხელოვნურად იქნება დამზადებული, იგი, ბუნებრივზე უფრო მდარეც რომ იყოს, მაინც კულტურის კუთვნილებად მიიჩნევა. რატომ? ბუნების მიერ მოცემულ პანტა ვაშლს რომ კულტურას არ მივაკუთვნებთ, ხოლო თურაშაულის რომელიმე ჯიშს კულტურის მონაპოვრად ვთვლით, ამის ახსნა იმით, რომ თურაშაული უკეთესია პანტაზე, არ იქნებოდა სწორი: ქიმიკოსმა რომ სცადოს თავის ლაბორატორიაში პანტა ვაშლის შექმნა და მიიღოს იგი, მაგრამ ბევრად უფრო დაბალი ხარისხისა, ვიდრე ბუნებრივი, მაინც კულტურის მოვლენად და უაღრესად დიდ მოვლენადაც ჩაითვლებოდა, რატომ? ხომ არა გვაქვს ჩვენ აქ საქმე იმგვარ მოვლენასთან, რომელსაც აგვიწერს მარქსი, როცა ის საქონლის ღირებულებას იკვლევს პოლიტიკური ეკონომიის თვალსაზრისით? გასაცვლელად დანიშნული ნივთი ორგვარ ფორმას ატარებს: ნატურალურსა და ღირებულებითს. ნატურალური ფორმის დახასიათება ხდება იმ ნივთიერებათა დასახელებით, რომელნიც შეადგენენ მოცემულ საგანს, მაგრამ ამგვარივე დახასიათება ღირებულებითი ფორმისა შეუძლებელია, რადგან „ღირებულებითი საგნობრიობა არ შეიცავს ნივთიერების არც ერთ ატომს“. ამიტომ საქონელი, რამდენიც უნდა აბრუნოთ და სინჯოთ, როგორც ღირებულება, მუდამ უხილავი დარჩება“ (მარქსი). ხომ არ არის საგნის კულტურულობა ისეთი ნიშანი, რომელიც, მსგავსად ღირებულებისა, უხილავია, მოკლებულია ნივთიერებას? ეს საკითხიც მოითხოვს პასუხს, იგი კანონიერი კითხვაა.

სანამ კულტურის სხვა საკითხებს შევეხებოდეთ, ჯერ პასუხი გავცეთ იმ კითხვებს, რომლებიც უკვე ცნობილი გახდა ამ საუბრიდან. რით აიხსნება, რომ ბუნების მიერ შექმნილი, რაგინდ რთული და მიზანშეწონილიც იყოს იგი, მაინც არ მიეკუთვნება კულტურას? ჩვენ გავეცანით მარქსის შეხედულებას იმაზე, თუ რატომ ეწოდება ადამიანის (ზოგიერთ) მოქმედებას შრომა და რატომ არის იგი მხოლოდ ადამიანის კუთვნილება. მარქსის პასუხი ამ კითხვებზე საფუძველს გვაძლევს კულტურის მიმართაც ასე ვიმსჯელოთ: როგორც მოქმედება ადამიანისა შრომად იმიტომ ითვლება, რომ იმაში არის განსახიერებული ადამიანის წარმოდგენა, მიზანი, ამოცანა და შესრულებულია ყურადღებისა და ნებისყოფის გამოყენებით, ისე ამა თუ იმ ადამიანის ნაწარმოები, მისი შრომის შედეგი მხოლოდ მაშინ იქნება კულტურა, თუ მის საფუძველად ასეთივე მოვლენებია ნაგულისხმე-

ვი, თუ ამაში ადამიანის სულიერი ძალებია გამოვლენილი და გამოსახული. ეს მართლაც ასეა და ამიტომ შეგვეძლოს გვეთქვა: კულტურა შრომის ნაყოფია, არ არსებობს კულტურა, რომელიც შრომის ნაყოფი არ იყოს.

როგორც ვხედავთ, მარქსისეული განმარტება შრომისა დიდ დახმარებას ვეიწვევს კულტურის გაგებაში, მაგრამ ხომ არ იქნებოდა სწორი გვეთქვა, რომ შრომა და კულტურა ერთი და იგივეა და რომ შრომის ცნების დაუფლება იგივეა, რაც კულტურის ცნების დაუფლება?! რასაკვირველია, არა! თვით მარქსი იქნებოდა ამის წინააღმდეგი: ანტიკულტურული, ბარბაროსული საქმიანობაც მოითხოვს წინასწარ მოფიქრებას, იმის წარმოდგენას, რაც უნდა მოხდეს, რაც უნდა ვაკეთდეს. მაგალითად, ამჟამად ამერიკის შეერთებული შტატების მხედრიონი ეწევა იმპერიალისტურ ომს დემოკრატიული ვიეტნამის წინააღმდეგ. ამას ჩვენ ბარბაროსობას ვეძახით, თუმცა იგი ემყარება წინასწარ მოფიქრებასა და დაწვრილებითს გეგმებს. ამ მოქმედებას, მის შედეგებს ჩვენ კულტურას ვერ ვუწოდებთ, რატომ? იმიტომ, რომ შედეგი იმ ომისა დადებით ღირებულებას მოკლებულია, ხოლო კულტურა არ გაიაზრება ღირებულების გარეშე.

რამდენი შრომაც უნდა დახარჯო, თუ მისი შედეგი ღირებულებას არ შეიცავს, იგი კულტურად არ ჩაითვლება. ეს იმდენად უდავო დებულებაა, რომ მის წინააღმდეგ არსებითად არავინ არ ლაპარაკობს, ამაზე დავა არ წარმოებს. მაგრამ ამის გამო დავის სიმწვავე კულტურის გარშემო არ ნელდება. ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობა დემოკრატიული ვიეტნამის წინააღმდეგ წარმოებულ ომს კულტურულ დონისძიებად თვლის, იგი მას პროგრესულ მოვლენად აქვს წარმოდგენილი. კულტურის ერთ-ერთი ძირითადი საკითხი სწორედ ეს არის: რა უნდა ჩაითვალოს ღირებულების მქონედ, რა უნდა ვაკეთდეს, რომ მას ღირებულება ჰქონდეს და ამის გამო კულტურას მიეკუთვნოს? უთანხმოება ამ საკითხში იმდენად დიდია, რომ ხშირად ერთსა და იმავე მოვლენას ერთნი კულტურად მიიჩნევენ, მეორენი კი ანტიკულტურულ მოვლენად თვლიან. ამ ვითარების გამონახტვაა ისეთი გამოთქმები, როგორიცაა ბურჟუაზიული და პროლეტარული კულტურა, როცა მათი ურთიერთგამომრიცხველობა არის ამაში ნაკულისხმევი.

ვასაგებია, რომ კულტურის შემსწავლელი მეცნიერებანი, განსაკუთრებით კი კულტურის ფილოსოფია, ასე დიდ ყურადღებას აქცევენ ღირებულების პრობლემას. ეს საკითხი გადაჭრილად იგულისხ-

მება, როცა რომელიმე კონკრეტული მოვლენის კულტურულობის საკითხი დგას მეცნიერების წინაშე. კულტურის ფილოსოფიას ამ საკითხში დიდ დახმარებას უწევს ფილოსოფიის ის დისციპლინა, რომელიც საგანგებოდ იკვლევს იმას, თუ რა არის საერთოდ ღირებულება და რა და რა სახის ღირებულებანი არსებობენ რეალურად. ამ მეცნიერებას ღირებულების ფილოსოფია ეწოდება და იგი უახლოეს კავშირშია კულტურის ფილოსოფიასთან. როცა, მაგალითად, საზოგადოებრივი ცხოვრების საუკეთესო ფორმად კომუნისტური წესწყობილება ითვლება, ადამიანის შემოქმედების ყოველი პროდუქტი ამ კუთხით ფასდება და დადებითი შეფასების შემთხვევაში კულტურის კუთვნილებად შეიძლება ჩაითვალოს. საწინააღმდეგო ვითარება გვაქვს მაშინ, როცა საზოგადოებრივი ცხოვრების საუკეთესო ფორმად მიიჩნევენ კაპიტალისტურ წესწყობილებას. აქ მხოლოდ იმას აქვს ფასი და კულტურული ღირებულება, რაც კაპიტალისტური წესწყობილების განხარგრძლივებას უწყობს ხელს და ა. შ. კულტურა რომ ღირებულებას უნდა შეიცავდეს, ეს არ არის სადავო. ანას აღიარებს როგორც კომუნისტური სამყარო, ისე კაპიტალისტური სამყაროც. დავა იწყება მაშინ, როცა საქმე იმაზე მიდგება, თუ, სახელდობრ, რა არის დადებითი ღირებულების მატარებელი.

ამგვარად, მარქსის დებულების გამოყენებამ ჩვენ მოგვცა კულტურის ისეთი განმარტება, რომლის მიხედვით ის არის ადამიანის შინაგანი, იდეალური სინამდვილის გამოვლინება, რომელსაც ღირებულება აქვს. ეს განმარტება შრომის განმარტების ანალოგიით არის მიღებული და, ცხადია, საჭიროებს შემდგომს დაზუსტებას: ხომ ვერ ვიტყვით, რომ შრომა და კულტურა ერთი და იმავე მნიშვნელობის ცნებებია? ეს იქიდანაც ჩანს, რომ კულტურა შრომის შედეგია და მაშინ არსებობს, როცა შრომა დამთავრებულია, შეწყვეტილია. კულტურა შრომა კი არ არის, არამედ შრომის პროდუქტია. ახლა ამ ცნებას ესაჭიროება განმარტება: რა არის პროდუქტი და რომელ პროდუქტს შეიძლება ეწოდოს კულტურა?

შრომა არის ისეთი პროცესი, რომელიც იდეალურის რეალიზაციას გვაძლევს. შეიძლება თუ არა იმის თქმა, რომ იდეალურის რეალიზაცია მხოლოდ შრომის საშუალებით ხდება? არა! ამის მტკიცება არ იქნებოდა საფუძვლიანი; იდეალური, შინაგანი, სულიერი მოვლენა ადამიანისა შეიძლება გამოვლინდეს შრომის გარეშეც, თავისთავად. ასეთ მოვლენებს ფსიქოლოგიაში შესწავლიან და მათ სულიერი მოვლენების გამოხატულებას ეძახიან. მაგალითად, ჩვენ

მწუხარე და მხიარულ გუნებაზე მყოფ ადამიანს ვარჩევთ ერთმანეთისაგან მათი გამომეტყველებით, სხეულებრივი გამოვლინებით. აქ რომ იდეალურის, ფსიქიკის გამოვლინებასთან გვაქვს საქმე, ამას ვერაფერს უარყოფს, მაგრამ ეს კულტურა არ არის, ესეც უდავოა. მაშასადამე, ყოველგვარი გამოვლინება იდეალურისა რეალურში კულტურად არ ჩაითვლება. სირცხვილის განცდის გამო რომ ადამიანი გაწითლდა, ხოლო შიშის განცდის გამო გაფითრდა, შინაგანის, იდეალურის გამოხატულებაა, მისი გამოვლენაა ობიექტურად, მაგრამ ამას კულტურას არავინ ეძახის. ეს მსგავსია ბუნების მოვლენებისა და ადამიანის შეგნებულსა და ნებისმიერ ჩარევას არ საჭიროებს. არც ყოველგვარი იდეალური და არც ყოველგვარი გამოვლინება გამოდგება იმისათვის, რომ მას კულტურის ფაქტი ვუწოდოთ.

გამოვლინება უნდა იყოს არა ბუნებრივი პროცესის შედეგი, არა, ასე ვთქვათ, ბუნების ნაკეთები, მისი პროდუქტი, არამედ ადამიანის მიერ განზრახ, გარკვეული მიზნით და თავისებური ფორმით გამოწვეული ობიექტური ფაქტი. ილია ჭავჭავაძის საფლავზე მწუხარე, მგლოვიარე ქალია გამოხატული. მწუხარების ეს გამოხატულება კულტურაა. იგი ადამიანის შემოქმედების პროდუქტია და არ ბუნებას მოვლენა. ეს ასე უნდა იყოს აუცილებლად, რათა იგი ჩაითვალოს კულტურად, მაგრამ მარტო ეს არ კმარა. მწუხარება, რომელსაც ეს ქანდაკება გამოხატავს, არაა ის მწუხარება, რომელიც შეიძლება განეცადა რომელიმე კერძო პირს თუნდაც სწორედ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის გამო. ასე რომ იყოს, მას მხოლოდ სუბიექტური, ინდივიდუალური მნიშვნელობა ექნებოდა და არა კულტურული.

საჭიროა, მაშასადამე, თვით იდეალურში მოხდეს ისეთი ცვლილება, რომ იგი კულტურისათვის გამოსადეგი გახდეს. ამას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ. თუ აქამდე მხოლოდ იმაზე ვამახვილებდით ყურადღებას, რომ კულტურა გაგვესხვავებინა ბუნების მოვლენებისაგან და ამიტომ ადამიანის შემოქმედებით საქმიანობაზე მივუთითებდით, ახლა ვხედავთ, რომ ეს ყველაფერი მხოლოდ საშუალებაა და მოსამზადებელი საფეხური კულტურისათვის. თვითონ კულტურის შემადგენლობაში ამ მოსამზადებელი მუშაობის ელემენტები არ შედის. არც იდეალური, როგორცაც მოცემულია იგი ბუნებრივად, ფსიქოლოგიურად და არც რეალური, ბუნების საგნების სახით მოცემული, არ შედის კულტურის შემადგენლობაში. ერთიცა და მეორეც აუცილებლად უნდა გადაკეთდეს და ერთ ახალ მთლიანობაში შერწყმულად მოგვევლინოს. კულტუ-

რელი შემოქმედება იდეალურზე მუშაობით იწყება. შინაარსი ამ მუშაობისა იმაში მდგომარეობს, რომ იდეალური-სუბიექტური და ინდივიდუალური — თანდათან უკანა პლანზე გადავწიოთ და წინ წამოვწიოთ იდეალური — ობიექტური და სოციალური. როცა ასეთი შინაარსი სათანადო გამოხატულებას პოუვებს ობიექტურ მასალაში და ამ სახით მოგვევლინება, საქმე გვექნება კულტურასთან, კულტურულ შემოქმედებასთან.

* * *

შევხედოთ ახლა საკითხს მეორე ასპექტით: რას აძლევს კულტურა ადამიანს, პიროვნებას? იმისთვის, რომ შეიქმნას კულტურა, როგორც ობიექტი, საგანი, სინამდვილე, საჭიროა როგორც ბუნების მიერ მოცემული საგნის, ისე მის მიერვე მოცემული სულიერი ცხოვრების ვარდაქმნა და მათი ერთ მთლიანად შერწყმა. ეს არის ახალი საგანი, რომელსაც ზოგადი და საყოველთაო ღირებულება აქვს. ადამიანმა თავისი ინტელექტუალური და ფიზიკური შრომით შექმნა კულტურა და ზრუნავს მის დაცვას და განვითარებაზე. რას აძლევს თავის მხრივ კულტურა ადამიანს? არის თუ არა ადამიანის შრომა ანაზღაურებული? ამ საკითხის ნამდვილი შინაარსი ნათელი იქნება, თუ კულტურის საგანში იმას ვიგულისხმებთ, რაც უშუალო უტილიზაციისათვის არ არის დანიშნული, რასაც გარდუვალი ღირებულება აქვს.

კულტურა ადამიანის შექმნილია და მხოლოდ ადამიანისთვის აქვს მას ღირებულება, მხოლოდ ადამიანს ესაჭიროება იგი. რამდენადაც გაუმჯობესებაა იმის, რაც არის, მას მხოლოდ ისეთ არსებასთან აქვს საქმე, რომელიც საჭიროებს გაუმჯობესებას და რომელსაც გაუმჯობესების ძალა და შესაძლებლობა აქვს. ადამიანის განსაზღვრათა შორის შეიძლება ისეთი განსაზღვრაც წამოვაყენოთ, რომლის მიხედვით, ადამიანი არის ისეთი არსება, რომელიც ქმნის კულტურას, რომელსაც ესაჭიროება კულტურა. ეს განსაზღვრა ზუსტია იმდენად, რამდენადაც იგი მხოლოდ ადამიანზე ითქმის და თანაც ყოველ ადამიანზე.

ადამიანისათვის ყველაზე მეტად ისაა დამახასიათებელი, რომ ის დაბადებისას მხოლოდ მრავალი შესაძლებლობის მატარებელია, მაგრამ მხოლოდ შესაძლებლობისა. ჩამოყალიბებულად და საბოლოოდ გარკვეულად მას თითქმის არაფერი აქვს. არც ერთი არსებისათვის განვითარებას ისეთი მნიშვნელობა არა აქვს, როგორც ადამიანისა-

თვის. ცხოველიცა და მცენარეც, მაგ., თავიდანვე საგნებით აკმაყოფილებენ შესაბამისი ცნებების მოთხოვნას. ამას ვერ ვიტყვით ადამიანზე. ადამიანი დაბადებისას მხოლოდ შესაძლებლობას შეიცავს. მას აქვს იმის ძალა, რომ ადამიანი გახდეს, მაგრამ იგი ჯერ კიდევ არ არის ნამდვილი ადამიანი: ის ვერც იარაღს აკეთებს და ვერც კულტურის რომელიმე სხვა ობიექტს. ადამიანმა რომ ეს შეძლოს, საჭიროა მოქმედება, გარკვეული მიმართულებით აქტივობა, შრომა. ცხოველს ცხოველობა ეძლევა, ადამიანმა ადამიანობა უნდა მოიპოვოს. აი ამ ამოცანის გადაჭრა არსებითად უკავშირდება კულტურას, კულტურული მოღვაწეობის საკითხს. საქმე ეხება ადამიანის კულტურას, ადამიანის გაკულტურებას.

ნამდვილი განვითარების დედააზრი პიროვნების შესაძლებლობათა სრული გაშლაა, მათი მაქსიმალური რეალიზაციაა. ადამიანს ამის მოთხოვნილება იმგვარადვე აქვს ბუნებრივად მოცემული, როგორც ცხოველს ზრდისა და თავის შენახვის ინსტინქტი. განსხვავება ისაა, რომ ცხოველმა თავისი ინსტინქტური მოთხოვნილება ბუნებრივი საგნებით უნდა დააკმაყოფილოს, ხოლო ადამიანი თვითონვე ქმნის ამ საგნებს. შეიძლება ითქვას, რომ ცხოველი არსებითად მხოლოდ მომხმარებელია, ხოლო ადამიანი პირველ რიგში შემოქმედია და მხოლოდ მეორე რიგშია იგი მომხმარებელი. უფრო სწორად, ადამიანი იმის მომხმარებელია, რის შემქმნელიც ის თვითონ არის. ამ დებულებას არ ეწინააღმდეგება ის, რომ ფუტკარი თავლს ამზადებს, ხოლო ობობა ქსელს აბამს. როგორც ითქვა, ეს მოქმედება არ არის შრომა და ამიტომ არც შემოქმედებად ჩაითვლება. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანი ზოგჯერ იმას მოიხმარს, რაც მისთვის ბუნებას მიუცია, რასაც მისი შრომის დალი არ აზის, მაგრამ ასეთ შემთხვევებს ადამიანის ცხოვრებაში უმნიშვნელო ადგილი უჭირავთ და არ ჩაითვლებიან ადამიანისთვის დამახასიათებლად.

ადამიანის ცხოვრებისა და განვითარებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოებას, კერძოდ, იმ საგნებსა და მოვლენებს, რომელთაც ობიექტური ღირებულება აქვთ. ეს ის საგნები და მოვლენებია, რომლებიც ადამიანს შრომით შეუქმნია და რომელთაც შემდეგ მის შემქმნელისგან დამოუკიდებელი არსებობა და მნიშვნელობა მინიჭებულია. ამ საგნებს, როგორც ითქვა, კულტურას ეძახიან და ამის საფუძველზე კულტურულ ადამიანად ის ითვლება, ვინც აითვისებს ამ საგნებს, ვინც ეზიარება მათ. ადამიანი კულტურულ არსებად ხდება მაშინ, როცა ეს საგნებს კულტურას, ე. ი. იმას,

2. ა. ბოჭორიშვილი

საქართველოს
პარლამენტის
ენოვანი
ბიბლიოთეკა

რაც ადამიანის მიერვე არის შექმნილი. ამიტომ ამბობენ, რომ ადამიანის განვითარება-ვაუმჯობესება, ე. ი. კულტივაცია არის ადამიანის მიბრუნება თავის თავთან: კულტურა ადამიანმა შექმნა, ხოლო ადამიანი — კულტურამ. როგორ უნდა წარმოვიდგინოთ ასეთი „უცნაური“ ვითარება?

ადამიანი გონის მქონე არსებაა. ეს ნიჭი აძლევს ადამიანს იმის საშუალებას, რომ მან თავისი თავი დაუპირისპიროს ბუნებას, საზოგადოებას, სამყაროს. ამ დაპირისპირების პროცესში ადამიანისთვის იქმნება მე და არა-მე, პირველ რიგში კი მე და შენ. ეს არის ადამიანის ცხოვრებაში პირველი და ძირითადი მომენტი, რითაც ადამიანის ადამიანობა იწყება. მეორე მომენტი იმის რეალიზაციაა, რაც აქვს ადამიანს, როგორც ჩანასახი, როგორც პოტენცია. ადამიანის გონითი ძალების რეალიზაცია ნიშნავს იმის შექმნას, იმის გაკეთებას, რაც არის მოცემული გონის შინაარსის სახით. აზროვნების უნარის რეალიზაცია, მაგალითად, არის მეცნიერების შექმნა, ესთეტიკური ნიჭის რეალიზაცია — ხელოვნების შექმნა, ზნეობრივი უნარის რეალიზაცია — სიკეთის შექმნა, კეთილი საქმეების გაკეთება და ა. შ. ადამიანის განვითარებისთვის ამგვარ მოქმედებას არსებითი მნიშვნელობა აქვს: როცა ადამიანი ახალ საგნებს ქმნის და ამით სამყაროს ამდიდრებს, იგი ამდიდრებს, ავითარებს და აუმჯობესებს თავის თავსაც. ამას შეიძლება ვუწოდოთ ადამიანის კულტივაცია.

ადამიანის პოტენციის რეალიზაცია მარტო მაშინ კი არ ხდება, როცა იგი ქმნის ღირებულებას, ღირებულების მქონე საგნებს, არამედ მაშინაც, როცა იგი „მოიხმარს“, აითვისებს ამ საგნებს. მეტ-ნაკლებად ყოველი ადამიანი არის კულტურის შემქმნელიცა და მომხმარებელიც. სადაც შრომაა, სადაც საზოგადოებრივი სასარგებლო ხაზგვაა ენერჯისა, იქ ყველგან ღირებულება იქმნება. ასეთი ღირებულება კულტურად იწოდება. ამიტომ ვამბობთ, რომ შრომის პროდუქტის შეუფასებლობა, მისადმი უდიერი მოპყრობა არის უკულტურობა. ადამიანისგან რომ კულტურულობას მოვითხოვთ, ეს იგივეა, რაც ადამიანისგან ადამიანობის მოთხოვნა, ხოლო ადამიანობა განვითარებას, პოტენციალურად მოცემულის რეალიზაციას ნიშნავს.

აქ ახალი საკითხი დგება: ადამიანის გაკეთილშობილებისათვის, გაკულტურებისათვის რომ ღირებულების მქონე საგნებია საჭირო, ეს გასაგები ჩანს, მაგრამ შეიძლება თუ არა იმის თქმა, რომ ადამიანის პიროვნების განვითარებისათვის გამოდგება ყოველივე საგანი, რომელსაც საზოგადოებაში რაიმე ღირებულება აქვს მინიჭებული?

ეს საკითხი თეორიულადაც და განსაკუთრებით კი პრაქტიკულად ძნელი გადასაჭრელია. აქ გასათვალისწინებელია ძირითადად შემდეგი: ადამიანისა და პიროვნების ცნება სავსებით არ ემთხვევა ერთმანეთს. რაც ეხება ადამიანს, ყველაფერი პიროვნებამდე არ აღწევს. პიროვნება ადამიანის ცენტრია. ადამიანს აქვს პერიფერიაც, რაზედაც მოქმედება პიროვნებამდე არ აღწევს, პიროვნულ ცვლილებებს არ იწვევს. ადამიანის კულტურულობისათვის მნიშვნელობა მხოლოდ ისეთი საგნების შექმნასა და ათვისებას აქვს, რომელნიც თავის გავლენას ავრცელებენ ადამიანის პიროვნებამდე, მის ცენტრალურ მომენტამდე. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ უნდა მოხდეს ღირებულ საგანთა შორის ისეთის შერჩევა, რომელიც პიროვნული ცვლილების გამოიწვევი იქნება. ცვლილებაში აქ იგულისხმება პიროვნების იმ ძალების განვითარება, რომელნიც ჩანასახოვან მდგომარეობაში არიან. ადამიანმა შეიძლება შეითვისოს ისეთი რამ, რაც სულ არ ეხება მისი პიროვნების მიდრეკილებას, მასში მთვლემარე ძალებს. ასეთი აქტი ადამიანისა არ ჩათვლება მის მიმართ კულტურის აქტად.

შეიძლება იგივე საგანი მეორე ადამიანში მისი პიროვნების განვითარების სტიმულად იქცეს. ეს გასაგებია, რადგან ადამიანთა პიროვნებანი განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, ისინი უნიკალური, ინდივიდუალური ბუნებისა არიან. აქედან ის აზრიც მტკიცდება, რომ ერთი და იგივე გარემო, ერთი და იგივე ღირებულ საგნების სისტემა არ არის ერთი და იგივე სხვადასხვა პიროვნებისათვის. იმისათვის, რომ გვქონდეს აღზრდის მაღალი კულტურა, უნდა გავითვალისწინოთ ის, რომ ადამიანთა შორის, ზოგადს გარდა, ინდივიდუალური თვისებებიც არსებობს და მათაც ანგარიში უნდა გაეწიოს.

კულტურის საგანთა ღირებულების ხარისხი და მათი კულტურულ-აღმზრდელობითი მნიშვნელობა ყოველთვის არ ემთხვევა ერთმანეთს. არის ისეთი შემთხვევები, როცა მაღალი ღირებულების საგანი ამა თუ იმ ადამიანის პიროვნებამდე ვერ აღწევს, მასში არავითარ ცვლილებას არ ახდენს, ხოლო შედარებით უმნიშვნელო ნივთი პიროვნების თვალსაჩინო აქტივიზაცია-განვითარებას იწვევს. აქ მართო ადამიანის განვითარების დონეს კი არა აქვს მნიშვნელობა, არამედ იმასაც, რომ არა აქვს ადგილი ნათესაობას ამ საგნის შინაარსსა და ამ პიროვნების სულიერ წყობას შორის. შეიძლება ასეთი ნათესაობა ვერავითარმა დონისძიებამ ვერ დაამყაროს. არიან ისეთი მაღალი რანგის საგნობრივი ღირებულებანი, რომელთა კულტურულ-

ლი ზემოქმედება ადამიანთა მხოლოდ მცირე რაოდენობაზე ვრცელდება. ამის გამო მათი ღირებულება არ უქმდება. მაგრამ, როცა ჩვენ წინაშე პიროვნების განვითარების საკითხი დგას, იმ პრინციპიდან უნდა ამოვიდეთ, რომ მოვახდინოთ სამოქმედო საგანთა შერჩევა პიროვნების მიდრეკილებათა მიხედვით.

ყველაფერი, რაც ღირებულია, არავინ არ იცის, არავის შეუთვინებია, ამიტომაც ნათქვამი: „ვინც ყველაფერი იცის, მან არაფერი არ იცის“. მაგრამ ყოველგვარი ცოდნა კულტურულობას არ ამალლებს. ბევრი რამ რჩება ადამიანის სულიერი ცხოვრების პერიფერიაში და ზოგჯერ პიროვნებას ზედმეტად ამძიმებს და განვითარების გზას უხშობს. პედაგოგიკაში კარგ მესხიერებას იმას კი არ ეძახიან, რაც არც ერთ შთაბეჭდილებას არ კარგავს და ყოველთვის მზადაა ყველა შთაბეჭდილება აღადგინოს, არამედ იმას, რომელიც შერჩევით მუშაობს და მხოლოდ იმას გაიხსენებს, რაც ამა თუ იმ კონკრეტულ ამოცანას სჭირდება. ასეა ამ შემთხვევაშიც: არა ყოველგვარი ღირებული საგანი უნდა გამოვიყენოთ პიროვნების გასავითარებლად, არამედ მხოლოდ ისეთი, რომლის შესატყვისი გამოძახილიც მოიძებნება პიროვნებაში.

კულტურული განვითარება და ბუნებრივი განვითარება სხვადასხვაა. ადამიანის შინაგანი სამყაროც ვითარდება ბუნებრივი, ფსიქოფიზიკური საშუალებებით, მაგრამ ამ ფაქტს მცირე მნიშვნელობა აქვს. ადამიანის შინაგან ცხოვრებაში მთავარია ის პროცესი, რომელიც გონის პროდუქტების ზემოქმედებით მიმდინარეობს. აქ განვითარების ღირებულება გარანტირებულია იმით, რომ საქმეში ჩართულია ობიექტური ღირებულება, რომელიც ადამიანის სულიერ ცხოვრებაზე გამაკეთილშობილებელ გავლენას ახდენს. ამიტომაც, რომ ადამიანის სულიერი ცხოვრება, როცა იგი უბრუნდება თავის თავს, ობიექტურ ღირებულებასთან ურთიერთობის შემდეგ ამაღლებულია, უფრო ფასეულია, ვიდრე ის იყო მაშინ, როცა სუბიექტიდან გარეთ, ობიექტისკენ მიიმართებოდა. კულტურა სუბიექტურისა და ობიექტურის ისეთი სინთეზია, რომელიც ახალ ღირებულებას ქმნის. ეს პიროვნების ამაღლებით გამოიხატება.

გასაგებია, რომ ზოგი მკვლევარი კულტურას ღირებულების მქონე ადამიანის მიერ შექმნილ საგნებს კი არ უწოდებს, არამედ მხოლოდ იმ ფაქტს, რომ ადამიანის სულმა მაღალ საფეხურს მიაღწიოს ობიექტური საგნების ღირებულების ასიმილაციის გზით. თვით ეს

საგნები კულტურის საგნებად მხოლოდ იმდენად იწოდებიან, რამდენადაც მონაწილეობას იღებენ ადამიანის სულის ამაღლებაში, მეცნიერება, მაგალითად, მეცნიერება და არა კულტურა, მაგრამ ის კულტურის ფუნქციის მატარებლად ჩაითვლება, თუ მისმა ზემოქმედებამ ადამიანზე მიაღწია პიროვნებას და მასზე კეთილი ზეგავლენა მოახდინა.

შესაძლებელია ისიც, რომ ზოგ ადამიანში მეცნიერულმა ცოდნამ პერიფერიაში დაიდოს ბინა და არავითარი გავლენა არ მოახდინოს პიროვნებაზე. ასეთი ცოდნა ამ ადამიანისთვის არ იქნება კულტურა. ის ფაქტი, რომ კულტურის ცნებას პირველ რიგში ხელოვნება უკავშირდება ჩვენს ცნობიერებაში, კულტურის უნივერსიტეტებში ლაპარაკია პირველ რიგში ხელოვნებაზე, მის სხვადასხვა დარგებზე და კულტურის სამინისტროს საქმიანობა ეხება პირველ რიგში ხელოვნებასა და ხელოვნებისათვის შექმნილ დაწესებულებებს, იმაზე მიუთითებს, რომ პიროვნებაზე ზემოქმედების, მისი განვითარებისათვის მნიშვნელობის თვალსაზრისით ხელოვნებას პრივილეგიური ადგილი უჭირავს. ამ ფუნქციას მეცნიერება ისე დიდი მასშტაბით ვერ შეასრულებს, როგორც ხელოვნება.

კიდევ უფრო მცირეა ტექნიკის როლი ადამიანის პიროვნულ თვისებებზე ზემოქმედების საქმეში. მანქანის მძღოლისათვის სულ ერთია, სადაურია მანქანა, ქართული თუ რუსული, ოღონდ იგი კარგად მუშაობდეს, მაგრამ თუ ეს მძღოლი ქართველია, ქართული მუსიკა მასზე იმ შთაბეჭდილებას მოახდენს, რომელსაც ვერ მოახდენს მასზე გერმანული მუსიკა. ამას არ ეწინააღმდეგება ის ფაქტი, რომ, მაგალითად, ბეთჰოვენის მუსიკა ყველა ერის შვილზე დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს, რადგან აქ ისაა შთაბეჭდილების გამომწვევი, რაც ეროვნული კი არა, საკაცობრიოა, რაც ბეთჰოვენის მუსიკაში არის საკუთრივ გერმანული, ის არსებითად მხოლოდ გერმანელის სულიერ ცხოვრებაზე ახდენს მაქსიმალურ შთაბეჭდილებას.

კულტურული განვითარება მხოლოდ ადამიანს შეუძლია. ცხოველი თუმცა სულიერი არსებაა, მაგრამ არც შექმნა კულტურისა და არც სარგებლობა კულტურის მონაცემებით არ შეუძლია. ის, რაც აქვს ადამიანს, განსხვავებით ცხოველისაგან, და რაც საფუძვლად უძევს კულტურას, ეს არის გონი, შემოქმედების მძლავრი იარაღი. მხოლოდ გონს შეუძლია გამოყოს ადამიანი ბუნებისაგან და დაუპირისპიროს იგი მას, როგორც დამოუკიდებელი შემოქმედი, თავისი საკუთარი მრწამსის მქონე აქტიური არსება. ბუნებასთან კავშირს

ადამიანი ვერც ამ დაპირისპირების შემდეგ გაწყვეტს. პირიქით, კავშირი ამიერიდან უფრო მტკიცე არის, მაგრამ თვით კავშირი ამიერიდან სხვაგვარია, მრავალფეროვანია.

კულტურულ მშენებლობაში ადამიანი ბუნების მონაცემებს ემყარება, კულტურას რეალურ არსებობას ბუნების მიერ მოცემული მასალა ანიჭებს. მატერიალური მხარე კულტურისა არის არა მარტო მისი შემნახველი და გადამცემი თაობიდან თაობაზე, არამედ თვით კულტურის თავისებურების, მისი შინაარსის მონაწილეც. ამბობენ, რომ ბუნება კულტურის მიმართ აბსოლუტურად ინდიფერენტული არ არისო. ის ფაქტი, რომ გონითი სამყაროს, სულიერი სინამდვილის გამოსახვა მატერიალურ სინამდვილეში შესაძლებელია, ახალ პრობლემას უყენებს კულტურის ფილოსოფიას: როგორ უნდა ვიაზროთ ურთიერთობა მატერიალურსა და იდეალურს შორის იმ ფაქტის საფუძველზე, რომ კულტურის სახით მოცემულია ისეთი ორგანული მთლიანობა, რომელიც მატერიალურსაც შეიცავს და იდეალურსაც?

ამ პრობლემაზე მუშაობისას მატერიალიზმი და იდეალიზმი ერთ მომენტში შეერთებული ძალით უტევენ იმ ფილოსოფიურ მიმართულებას, რომელიც უარყოფს მატერიალურისა და იდეალურის კონტაქტს, ურთიერთკავშირს და ამის გამო დუალიზმად იწოდება. თუ დავდგებით დუალიზმის თვალსაზრისზე, კულტურის ფაქტი გაუგებარი დაგვრჩება, იძულებული ვიქნებით მატერიალურისა და იდეალურის კავშირი, რომელიც უშუალოდ გვეძლევა, მაგალითად, ქანდაკებაში, მოჩვენებით კავშირად, ილუზიად გამოვაცხადოთ. ამ მიმართულების უკუგდების შემდეგ იწყება შეურიგებელი ბრძოლა იდეალიზმსა და მატერიალიზმს შორის. იდეალიზმი ცდილობს დაამტკიცოს, რომ მატერიალურს რომ ვეძახით, ის ნამდვილად არის იდეალური და ამიტომ კულტურის ფაქტი გასაგებია: იგი მთლიანად იდეალურია: იდეალურის კავშირი იდეალურთან არავითარ სიძნელეს არ ზღვდება.

მატერიალიზმი უარყოფს ამგვარ შეხედულებას და იმას ამტკიცებს, რომ კულტურა თუმცა ერთფეროვანი მასალისგან არის აგებული, მაგრამ ეს მასალა არის არა იდეალური, არამედ მატერიალური. ის, რაც იდეალური გვგონია, ნამდვილად არისო მატერიალური. ამგვარი შეხედულების მატარებელი მატერიალიზმი მექანიცისტური მატერიალიზმია და ისევე მცდარია, როგორც იდეალიზმი. ორივე მიმართულება ცალმხრივია და, მაშასადამე, ყალბი. კულ-

ტურის ერთი მხარის მოჩვენებად, ილუზიად გამოცხადება, — სულ ერთია, მისი რომელი მხარე იქნება ეს, იდეალური თუ მატერიალური, — ახსნა კი არ არის კულტურის ფაქტისა, არამედ ამ ფაქტის დაშლა და უარყოფაა. შეუძლებელია ფაქტის სახით აღიქვამა ბოზდეს ის, რაც ნამდვილია, იმასთან, რაც მოჩვენებაა. გაუმართლებელი იქნებოდა ჩვენი ესოდენ მაღალი პატივისცემა და დაფასება აულტურისა, თუ ის, თუნდაც ნაწილობრივ, მხოლოდ მოჩვენებაა.

მარქსისტულ-ლენინური თეორია კულტურისა აღიარებს, რომ კულტურის ფაქტში გაერთიანებულია მატერიალური და იდეალური, იგი ორი ნამდვილი სინამდვილის ორგანული სინთეზია და ამ სახით აქვს მას მხოლოდ ღირებულება. ამის შესაძლებლობა იმას ემყარება, რომ იდეალური მატერიალურის პროდუქტი და თვისებაა და ამიტომ, მისი თვისებრივი თავისებურების მიუხედავად, მატერიალურთან შეიძლება დაკავშირდეს.

როგორც ითქვა, კულტურა ღირებულებას შეიცავს. ღირებულება უნდა ჰქონდეს როგორც იმას, რაც გამოსახულია, ისე იმასაც, თუ როგორ არის შინაარსი გამოსახული. როგორც ხელოვნების პროდუქტზე არ ითქმის, რომ ის არის შინაარსი პლუს ფორმა, ისე კულტურაზეც არ ითქმის, რომ ის არის სუბიექტური პლუს ობიექტური. ხელოვნების პროდუქტიცა და კულტურის ფაქტიც მაშინ არის თავის ბუნებრივ მდგომარეობაში, თავისი ნამდვილი სახით მოცემული, როცა მოხსნილია ფორმისა და შინაარსის, სუბიექტურისა და ობიექტურის დაპირისპირება. კულტურაზე რომ ვამბობთ, ის არის სუბიექტურისა და ობიექტურის სინთეზიო, ეს ეხება მის წარმოქმნის პროცესს, მის ჯენეზისს. თვით სინთეზში უნდა ყოველთვის ვიგულისხმოთ ისეთი ერთიანობა, რომელიც სუბიექტურისა და ობიექტურის დაპირისპირებისაგან თავისუფალია.

მაგრამ როცა კულტურის ღირებულების წყაროს ეხება საკითხი, აზრი ანალოზისკენ მიისწრაფვის და ღირებულების საფუძველს ერთ-ერთ ასპექტში ეძებს. არავინ იტყვის, რასაკვირველია, რომ ფერწერის ნაწარმოების ღირებულებაში წილი უძევს საღებავებსა და ტილოს. ამ კონტექსტში ამათ ღირებულებაზე ლაპარაკი კარიკატურულ ვითარებას შექმნიდა. კულტურის ღირებულების სათავეს აქ არავინ ეძებს, მაგრამ მაინც სად მდებარეობს იგი, ძნელი სათქმელია, აზრთა სხვაობაც ამ საკითხზე ამიტომ არსე-

ბობს. ზოგი მკვლევარი კულტურას უყურებს, როგორც ისეთ პროცესს, რომელიც ახორციელებს ადამიანის პიროვნულ ნიშანთვისებათა გაშლა-გაფურჩქვნას და ამით მის მაღალ საფეხურზე აყვანას. ამ საქმიანობის ღირებულების წყაროდ პიროვნება ითვლება: ღირებულება ის, რაც პიროვნების განვითარებას უწყობს ხელს, ობიექტური ღირებულება კულტურის მნიშვნელობას იძენს მაშინ, როცა იგი პიროვნების ამაღლებაში იღებს მონაწილეობას.

ზოგი იმ აზრისაა, რომ პიროვნება კი არ არის თვითონ ღირებულების პირველი წყარო, არამედ ის, რის მიხედვითაც იზომება თვითონ განვითარება პიროვნებისა, მისი წინსვლის საფეხურების შედარებითი მნიშვნელობა. ამის მიხედვით, ადამიანის პიროვნება კი არ ანიჭებს, მაგალითად, ხელოვნებას კულტურულ ღირებულებას, როგორც ეს ჰგონია პირველად განხილულ თეორიას, არამედ, პირიქით, პიროვნება ხდება კულტურული და ღირებულებითი იმიტომ, რომ ის ეზიარა ხელოვნებას, იმიტომ, რომ მან მოახდინა ხელოვნების შეთვისება, ასიმილაცია. ბურჟუაზიულ ფილოსოფიაში გავრცელებულია ისეთი თეორიაც, რომლის მიხედვით არსებობს თავისთავადი ღირებულების სამყარო, უცვლელი და მარადიული, ხოლო კულტურა არის ამ ღირებულების გამოვლინება ამქვეყნიურ სინამდვილეში. ადამიანი აქ წარმოდგენილია როგორც შუამავალი ღირებულების იდეალურ სამყაროსა და ამქვეყნიურ რეალურ სამყაროს შორის.

მარქსისტულ-ლენინური თეორია კულტურის ღირებულების ამოდის იმ დებულებიდან, რომ უმაღლესი ღირებულება არის კომუნისტური სულისკვეთებით გამსჭვალული ადამიანი, ხოლო ასეთი ადამიანის შესაფერი საზოგადოებრივი წყობილება კომუნისტური წყობილებაა, რომლისთვისაც ბრძოლა ამჟამად უმაღლესი მოვალეობაა. ამის მიხედვით ის კულტურული მოღვაწეობაა უმაღლესი ღირებულების მქონე და ის საგნებია უმაღლესი კულტურული ღირებულების მატარებელი, რომელნიც კომუნისმისათვის, კომუნისტური ადამიანისათვის ბრძოლაში თვალსაჩინო როლს ასრულებენ.

• • •

კულტურის რომელი გაგებაც უნდა ავიღოთ, ყველგან ადამიანის სულიერი სამყაროს მონაწილეობა იგულისხმება. მარტო ობიექტური მოვლენა, თუ ის სუბიექტურს არ გამოსახავს ანდა

თუ სუბიექტის პიროვნულ განვითარებას არ იწვევს, კულტურულ მოვლენად ვერ ჩაითვლება. ამას მოსდევს შედეგად ის, რომ კულტურა, ასე თუ ისე, ინდივიდუალურ სახეს ატარებს. რახან არსებობს სულიერი ინდივიდი, რახან ერის ერთ-ერთი თავისებურება მისი სპეციფიკური სულიერი წყობაა, ინდივიდისა და ერის შინაგანი სამყაროს ნაწარმოებს არ შეიძლება, რომ არ ახლდეს ინდივიდისა და ერის ელფერი. ამით აიხსნება ის, რომ არსებობს არამართო საკაცობრიო კულტურა, არამედ არსებობს ეროვნული და ინდივიდუალური კულტურაც.

ზოგი მკვლევარი იქამდე მივიდა ეროვნული კულტურის თავისებურების აღწერის დროს, რომ უარყო საერთოსაკაცობრიო კულტურის არსებობა. ეს, რასაკვირველია, იყო მცდარი აზრი, მაგრამ კიდევ უფრო მცდარია ის შეხედულება, რომლის მიხედვით კულტურა ერთია, როგორც, მაგალითად, ერთია მეცნიერება, ჭეშმარიტება, თითქოს ეროვნული კულტურა ან სულ არ არსებობს და ან მცირე ღირებულების წარმონაქმნი იყოს და მომავალში სრულიად გათქვეფა ელოდეს საკაცობრიო კულტურაში. ამას ამტიციებს კოლონიალიზმის ზოგი ფარული თუ აშკარა მომხრე და თანაც საკაცობრიო კულტურაში იმ ერის კულტურას გულისხმობს, რომელსაც თვითონ ეკუთვნის. რასაკვირველია, ასეთ შეხედულებას ჭეშმარიტებასთან, მეცნიერულ კვლევასთან არაფერი აქვს საერთო. ასეთი აზრები კოლონიურ-იმპერიალისტური აზრებია და ყოველთვის რომელიმე გაბატონებული ერის წარმომადგენლის მიერ არის მოჩმახული.

ჭეშმარიტება ისაა, რომ ყოველი ადამიანი და ყოველი ერი საერთო საკაცობრიო ნიშნებსაც შეიცავს და სპეციფიკურ ეროვნულსა და ინდივიდუალურსაც. ღირებულებას ქმნის როგორც ერთი, ისე მეორე სულიერი და გონითი შემოქმედება; პერსონალური შედეგი, ადამიანის პიროვნების ამაღლებაც მხოლოდ ისეთ კულტურას შეუძლია, რომელიც შინაგანად ენათესავება ადამიანის სულს, მის ეროვნულსა და ინდივიდუალურ თავისებურებას. როცა ვამბობთ, „ყველაფერი ადამიანისათვის“, ჩვენ ვგულისხმობთ კონკრეტულ რეალურ ადამიანს, რომელსაც ეროვნული ნიშანიც აქვს და ინდივიდუალურიც. აბსტრაქტული ადამიანი, ადამიანი როგორც იდეა, კულტურულ ზრუნვასა და რეალურ შემოქმედებას არ საჭიროებს.

ზოგადსაკაცობრიო კულტურასა და ეროვნულ კულტურას

შორის არავითარი შინაგანი წინააღმდეგობა არ არის და არც შეიძლება იყოს. როგორც ზოგადი და კერძო საერთოდ განუყრელი არიან ერთმანეთისაგან და ლოგიკურად ერთი მეორის პირობას შეადგენენ, ისე ეროვნული და საკაცობრიო კულტურები ერთად არიან და ერთმანეთს შეაპირობებენ. მხოლოდ იმპერიალისტური განზრახვებია, რომელნიც ამ ჭეშმარიტებას ვერ ეგუებიან და საკაცობრიო კულტურისათვის ზრუნვის მოტივით ეროვნულ ჩაგვრას ისახავენ მიზნად. ამიტომ ვამბობთ, რომ ეროვნული კულტურის დაცვა არის უდიდესი კულტურული ამოცანა და იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი უბანი.

კულტურის რაობის გაგებაში თვალსაჩინო დახმარებას გვიწევს ამ ცნების შედარება ცივილიზაციასთან. მართალია, ზოგჯერ ეს ცნებები იხმარება, როგორც სინონიმები, მაგრამ ამას არა აქვს გამართლება: არსებობს ორი განსხვავებული და რამდენადმე საპირისპირო შინაარსიც და ისინი საჭიროებენ განსხვავებულ გააზრებასა და განსხვავებულ შეფასებას. რომ ეს ასეა, ამჟამად დავას არ იწვევს მკვლევრებში, თუმცა განსხვავების ხასიათის შესახებ აზრთა სხვაობას მაინც აქვს ადგილი.

სიტყვა „ცივილიზაცია“ ნაწარმოებია ლათინურ სიტყვიდან „civis“, რაც ნიშნავს „მოქალაქეს“. ცივილიზაციაში იგულისხმება მოქალაქის, საზოგადოების წევრის ნაწარმოები. ამ ტერმინში ისიც იგულისხმება, რომ საქმე გვაქვს ისეთი ადამიანის ნაწარმოებთან, რომელიც ქალაქში ცხოვრობს და, მაშასადამე, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ნაწარმოები უკეთესი იქნება სოფელის ნაწარმოებზე. ამგვარად, „ცივილიზებული“ ნიშნავს უკეთესს, გაუმჯობესებულს. როცა რომელიმე ენაში არის სიტყვა „ცივილიზაცია“, მაგრამ არ არის სიტყვა „კულტურა“, ტერმინი „ცივილიზაცია“ ასრულებს იმავე ფუნქციას, რასაც „კულტურა“. როცა ამ ცნებებს უპირისპირებენ, გულისხმობენ, რომ კულტურა უნდა აღნიშნავდეს შინაგანს, მეტი ღირებულების მქონე მოვლენას, ხოლო ცივილიზაცია უნდა ვუწოდოთ გარეგანს, შედარებით უმნიშვნელოს, წარმავალს. მოვლენები, რომლებიც თავს იყრის ცივილიზაციაში, კულტურა კი არ არის, არამედ კულტურისათვის საჭირო საშუალებებია.

ცივილიზაციას ზოგი ეძახის იმ აპარატს, რაც კულტურას სჭირდება. ცივილიზაცია და კულტურა ხშირად წარმოიდგინება, როგორც ორი სართული შენობისა, სადაც პირველ სართულს ცივი-

ლიზაცია წარმოადგენს, ხოლო მეორეს — კულტურა. ცივილიზაციის ერთ-ერთი განსხვავება კულტურისაგან ისაა, რომ როცა კულტურული ქმნილება ყოველთვის ერთგვარადია და განუმეორებელი, ცივილიზაციის პროდუქტი შეიძლება მრავალჯერ გამეორდეს. „გეფხისტყაოსანი“ ორჯერ არ დაიწერება, ორჯერ არ შეიქმნება, მაგრამ მანქანის მოტორი უსასრულოდ მრავალჯერ გაკეთდება და თანაც შეიძლება განუწყვეტლივ უმჯობესდებოდეს. თუ კულტურა დაიღუპა, მისი აღდგენა არ შეიძლება, მაგრამ ცივილიზაციის პროდუქტების აღდგენას არაფერი ელოდება წინ. კულტურის პროდუქტების გავრცელებას თავისი საზღვრები აქვს. მათი გადალახვა ძნელია და ზოგჯერ შეუძლებელი. ცივილიზაციის საგნები ასეთ საზღვრებსა და დაბრკოლებას გავრცელებაში არ ხვდებიან.

არსებობს კულტურის გაგების პრობლემა, მაგრამ ცივილიზაციის მიმართ ასეთი პრობლემა უცნობია. შეიძლება, მაგალითად, ქართველმა ვერ გაიგოს, ვერ განიცადოს ჩინური მუსიკა და პირიქით, მაგრამ ამგვარ სიძნელეს არ შეხვდება ჩინური ან ქართული მანქანა. იმისთვის, რომ ერთი კულტურის წარმომადგენელმა გაიგოს მთლიანად და განიცადოს მეორე ერის, მეორე კულტურის ნაწარმოები, საჭიროა ერთგვარი შინაგანი, სულიერი ნათესაობა, რაც ცივილიზაციის პროდუქტს არ ესაჭიროება: ცივილიზაციის პროდუქტის გასაგებად ინტელექტი საკმარისია, კულტურის გაგება მოითხოვს, ინტელექტს გარდა, სათანადო გრძნობასა და მისწრაფებას, გემოვნებისა და შეფასების თავისებურ განვითარებას. მკვლევარები მიუთითებენ იმაზე, რომ ცივილიზაციის გავრცელებას, მის გადასვლას ერთი ერიდან მეორეში ზოგჯერ ხელს უშლის კულტურის თავისებურება. კულტურა ერთი ერისა შეიძლება მტრულად იყოს განწყობილი მეორე ერის ცივილიზაციისადმი და ამიტომ წინაღუდგეს მის შემოჭრას. აქაც, მაშასადამე, ჩანს, რომ კულტურა და ცივილიზაცია არ არის ერთი და იგივე და რომ ზოგჯერ მათ შორის მტრული დამოკიდებულებაც არის.

მიუვითებთ კიდევ არსებითი ხასიათის ერთ განსხვავებაზე. კულტურის განვითარებაში ყოველთვის აღმავალი გზა არ არის. არაიშვიათია იმის მაგალითები, როცა ამა თუ იმ ერის კულტურაში აღრინდელი შემოქმედება უმჯობესია მერმინდელზე, რასაც ვერ ვიტყვით საერთოდ ცივილიზაციის შესახებ. აქ, როგორც წესი, არსებობს თანდათან და აღმავალი ხაზით მიმდინარე პროცესი,

დღევანდელი სჯობს გუშინდელს. ამბობენ: „მოტორები სულ უფრო და უფრო უკეთესი უნდა იყოსო“. ამასვე ვერ ვიტყვით კულტურაზე: მეოცე საუკუნეში დაწერილი ქართული ლიტერატურული ნაწარმოები ვერ სჯობს XII საუკუნეში დაწერილ „გეფხისტყაოსანს“, პლატონისა და არისტოტელეს ფილოსოფიის შესაღარი ნაწარმოები თანამედროვე საბერძნეთის კულტურაში არ მოიპოვება, ხოლო ცივილიზაცია, მაგალითად, ტექნიკა თანამედროვე საბერძნეთისა, რასაკვირველია ბევრად უფრო მაღლა დგას ძველბერძნულ ცივილიზაციაზე.

არის სხვა განსხვავებაც კულტურასა და ცივილიზაციას შორის, მაგრამ ამაზე შეჩერება აქ არ მიგვაჩნია საჭიროდ. ის, რაც ითქვა, ვფიქრობთ, საკმარისია იმისათვის, რომ ამ ორი ცნების გაიგივება უმართებულოდ ჩავთვალოთ. ნათქვამიდან ისიც გასაგები უნდა იყოს, რომ კულტურას ბევრად მაღლა აყენებენ ცივილიზაციაზე. ზოგი ცივილიზაციას უტოლებს კულტურის იმ საფეხურს, რომელიც მის დაცემას, მის დეკადანსს მოასწავებს. ბევრი რამ, რაც ითქვა ე. წ. კულტურის კრიტიკოსების მიერ, მეტწილად ეხება ცივილიზაციას, მის იმ ნიშან-თვისებებს, რომლებითაც იგი კულტურისაგან განსხვავდება. ეს გარემოებაც გვავალებს ამ ორი მონათესავე ცნების მტკიცე გამიჯვნას ერთმანეთიდან: რაც ითქმის ერთ-ერთ მათგანზე, არ შეიძლება მთლიანად გავრცელდეს მეორეზე.

კულტურის მარქსისტულ-ლენინური თეორია დიდ ყურადღებას აქცევს პროლეტარული და ბურჟუაზიული კულტურის ურთიერთობას, საბჭოთა ქვეყნის დამოკიდებულებას ბურჟუაზიული კულტურისადმი. ზოგი რამ ძირითადი ამის შესახებ აქაც უნდა ითქვას.

კულტურა სოციალური ფაქტია და სხვა სოციალურ მოვლენებთან ერთად ისიც ვითარდება, იცვლება. განვითარების შედეგი მარტო ის არაა, რომ იქმნებიან ახალი კულტურული ღირებულებანი, არამედ ისიც, რომ ზოგი რამ, რაც ერთ დროს მაღალი ღირებულების მქონედ ითვლებოდა, სხვა დროს დრომოკმულად და მნიშვნელობადაკარგულად ცხადდება. განვითარება ახლის მიღებასთან ერთად, ძველის უარყოფასაც ნიშნავს. ამ თვალსაზრისით მოულოდნელი არაფერი არ უნდა იყოს იმაში, რომ ისეთი საზოგადოებრივი ფორმაცია, როგორცაა სოციალისტური, რომელიც პრინციპულად მაღლა დგას ბურჟუაზიულზე, კრიტიკულად უყურებდეს ყოველივე იმას, რაც საზოგადოებრივი ფორმაციის დრო-

მოჭმულ საფეხურზე გაჩნდა. ერთი კულტურული ღირებულების შეცვლა მეორით ხდება თვით ერთსა და იმავე სოციალურ ფორმაციაში, მით უმეტეს, ეს მოხდება ფორმაციათა შეცვლის საფუძველზე.

მაგრამ საკითხი იმის შესახებ, თუ რა უნდა შეიცვალოს და რა უნდა დარჩეს, რა უნდა მიჰყვეს უკან ძველ ფორმაციას და რა გადმოვიდეს ძველიდან ახალში, ფრიად სერიოზული და რთული საკითხია.

სრულიად უაზრო იქნებოდა იმის მტკიცება, რომ ამა თუ იმ სოციალური ფორმაციის უარყოფასთან ერთად უარყოფილ უნდა იქნეს ყოველივე მასთან დაკავშირებული, მის წიაღში აღმოცენებული. ეს იქნებოდა საკაცობრიო ისტორიის გაუქმების მოთხოვნა, კერძოდ, კულტურის ისტორიის გაუქმება, იმის გაუქმება, რაც კაცობრიობას ღირებულებასა და ერთიანობას ანიჭებს. რასაკვირველია, ასეთი აზრის დაცვას სერიოზულად არავინ ეცდება. მაგრამ შერჩევის საკითხი, როგორც ძნელი საკითხი, მაინც რჩება. მარქსიზმ-ლენინიზმი ამ საკითხშიც პრინციპულ მოსაზრებას ემყარება. მისი პრინციპია — ყველგან, კულტურის ყოველ გამოვლინებაში ეძებოს დადებითი მნიშვნელობის მქონე ნაწარმოები, „რაციონალური მარცვალი“ და იგი გამოიყენოს სოციალისტური კულტურის ასაგებად. ეს თვალსაზრისი გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ კომუნისტური თეორიაცა და პრაქტიკაც წარმოდგენილია როგორც მემკვიდრე და შემცველი ყოველივე კარგისა და მისაღებისა, ყოველივე გონივრულისა და პროგრესულისა, რაც კი კაცობრიობას ოდესმე და სადმე შეუქმნია. საბჭოთა ქვეყანა თავის მოწოდებად და მოვალეობად თვლის დაიცვას და განავითაროს ყოველი სახის, ყოველი ერის კულტურა, რომელსაც კაცობრიობისათვის სიკეთე მოაქვს, რომელიც ადამიანობის განვითარებას ემსახურება. ამგვარ მოქმედებას მოითხოვს კომუნისმის შინაარსი, კომუნისმის მაღალი კულტურული ამოცანები.

რასაკვირველია, ბურჟუაზიული კულტურის მიმართ ჩვენს ქვეყანას მკაცრი კრიტიკული მიდგომა აქვს. ის, რაც ბურჟუაზიის შემოქმედებაში თვითონ ბურჟუაზიული წყობის განმტკიცებას, მისი სიცოცხლის გახანგრძლივებას ემსახურება და ამით ხელს უშლის კაცობრიობის წინსვლას უკეთესი მომავლისაკენ, ჩვენს სიმპათიებს ვერ მოიპოვებს. ასეთს ნაწარმოებს ჩვენ უნდა დავუპირისპიროთ პროლეტარული კულტურის შემოქმედება და ამ გზით

გაგუჟაფოთ გზა პროგრესულ იდეებსა და მისწრაფებებს. აქ კულტურათა დაპირისპირებასა და სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლას აქვს ადგილი. ამ შემთხვევაშიც უნდა გაიმარჯვოს პროგრესულმა, უმაღლესი ღირებულების მატარებელმა შემოქმედებამ.

არ უნდა ვიფიქროთ, რომ სოციალისტური და ბურჟუაზიული კულტურის გამოსაცნობად საკმარისი იყოს იმის ცოდნა, თუ სად, რომელ ქვეყანაში არის შექმნილი ესა თუ ის ნაწარმოები — ბურჟუაზიულში, თუ სოციალისტურში. არაა გამორიცხული, რომ ზოგი რამ, რაც ჩვენში იქმნება, ძიეკუთვნოს ბურჟუაზიულ გემოვნებას, ბურჟუაზიულ კულტურას, ხოლო ზოგი რამ, რაც ბურჟუაზიულ ქვეყანაში შექმნილია, კომუნისტური კულტურის შემადგენლობაში შევიდეს. ეს იმიტომაც შეიძლება ასე მოხდეს, რომ კულტურულ შემოქმედებას, განსაკუთრებით კი შემოქმედებას ხელოვნებაში, უშუალოდ და მექანიკურად იდეოლოგია, ინტელექტუალური მრწამსი არ განსაზღვრავს. ამ საქმეში თვითონ შემოქმედების შინაგანი კანონები ასრულებენ მნიშვნელოვან როლს და ხშირად შემოქმედის იდეოლოგიის საპირისპირო პროდუქტს აძლევენ გზას. არაიშვიათია ისეთი ფაქტები, როცა შემოქმედი რეაქციონერია თავისი მრწამსით, მაგრამ მისი ნაწარმოები, მისი შემოქმედების პროდუქტი პროგრესულობის, სიმართლის მსახურად გვევლინება. ეს გარემოება გვიკარნახებს უარგყოთ მოსაზრება, რომელიც ამბობს: „ყველაფერი, რაც ჩვენში არის შექმნილი, კარგია, მისაღებია, ხოლო ყველაფერი, რაც სხვაგან არის გაკეთებული, ცუდია, მიუღებელია“. ანე რომ იყოს, კულტურის ღირებულებათა შეფასებისთვის მარტო ელემენტარული გეოგრაფიის ცოდნა იქნებოდა საკმარისი.

ბურჟუაზიულ და სოციალისტურ კულტურას კიდევ ერთი არსებითი ხასიათის ვითარება ასხვავებს. იქ, სადაც კერძო საკუთრების პრინციპი ცხოვრების აუცილებელ საფუძვლად ითვლება, კულტურასაც ამ თვალსაზრისით უყურებენ. ამის ნიადაგზე შეიძლება ასეთი აზრი დაიბადოს: „მნიშვნელოვანია და ღირებული მხოლოდ ის კულტურა, რომელშიც ჩემი შინასამყარო არის გამოსახული, ყოველივე დანარჩენს ჩემთვის არავითარი ფასი არა აქვს“. ამ პრინციპის გატარება კულტურის მრავალფეროვნებას სპობს და ერთი რომელიმე გაბატონებული ერის კულტურას ერთადერთ კანონიერ მოვლენად აცხადებს. კულტურის სახელით ხდება კულტურის მოსპობა. სულ სხვა ვითარებაა იქ, სადაც წინა პლანზეა საერთო ინტერესი, სადაც ისეთი წყობილების შექმნაა მიზნად დასახული,

რომელიც ყველას მისცემს საშუალებას — მთელი თავისი შემოქმედებითი უნარი გამოავლინოს. ასეთი ქვეყანა აღფრთოვანებით შეხვდება ყოველივე ახალსა და ორიგინალურს, მოუვლის და განვითარების საუკეთესო პირობებს შეუქმნის ამას. აქ კულტურის პროდუქტი ფასდება არა იმის მიხედვით, თუ ვინ შექმნა იგი, არამედ იმის მიხედვით, თუ რა ღირებულებას შეიცავს იგი. შემოქმედის სიდიდე და სიღიადე მისი ნამოქმედარის სიდიდესა და სიღიადეზეა დამოკიდებული. როგორც ქანდაკების სიმშვენიერე არ აზიანებს ლექსის სილამაზეს, ისე ერთი ერის კულტურა არ ვნებს მეორე ერის კულტურას. მათი მტრული დაპირისპირება შედეგია ისეთი ძალებისა, რომელთაც კულტურასა და ადამიანობასთან არაფერი საერთო არა აქვთ. კომუნისტურმა წყობილებამ უნდა შეუქმნას ყოველ ერსა და ყოველ პიროვნებას ისეთი პირობები, რომლებიც უზრუნველყოფს მათი შემოქმედებითი შესაძლებლობის სრულს გაფურჩქვნას. ამ გზით შეიქმნება ის მრავალფეროვნება კულტურისა, რომელიც თვით კაცობრიობის ღირებულების საფუძველია, რომელიც კაცობრიობას გამართლებას აძლევს. კომუნიზმი ჩვენ ამისთვის გვინდა.

კულტურა მრავალფეროვანია. მისი სხვადასხვა მომენტები საერთოდ მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული. ერთი რომელიმეს განვითარება ან ჩამორჩენა სათანადო გავლენას ახდენს კულტურის სხვა დარგებზე. მაგრამ ხდება ასეც, რომ, თანაბარი განვითარების ნაცვლად, კულტურის ერთი ფორმა რომ წინ მიდის, მეორე უკან მიდის, თანდათანობით სუსტდება და ღარიბდება. შემჩნეულია, მაგალითად, რომ მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებასთან ერთად ხდება ზნეობრივი კულტურის დაცემა: ადამიანთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ამცირებს მომთხოვნელობას თავისი თავის მიმართ, გულგრილად უყურებს სხვის ქცევას, როცა იგი გაკიცხვის ღირსია და ა. შ. ამგვარ ვითარებაში ჩნდება არა-ნორმალური დამოკიდებულება კულტურისადმი, იბადება კულტურის სიძულვილის გრძნობა, იწყება ლაპარაკი კულტურის მავნებლობაზე, მის არაადამიანურ თვისებებზე. ამგვარი განწყობილების თვალსაჩინო მაგალითს გვაძლევს ცნობილი ფილოსოფოსის ჟან ჟაკ რუსოს შეხედულება კულტურაზე, კერძოდ, მეცნიერებასა და ხელოვნებაზე.

1749 წ. დიჟონის აკადემიამ (საფრანგეთი) გამოაცხადა კონკურსი გამოკვლევაზე, რომლის თემა უნდა ყოფილიყო შემდეგი:

„ხელს უწყობდა თუ არა მეცნიერებისა და ხელოვნების აღორძინება ზნეობის გაუმჯობესებას“. რუსომ ამ კითხვაზე საპასუხოდ დაწერა გამოკვლევა, რომელშიც ამტკიცებდა, რომ მეცნიერებისა და ხელოვნების განვითარებამ გამოიწვია ზნეობის დაცემა, ადამიანის გადაგვარება. „ჩვენი სულები ირყვნებოდა იმდენად, რამდენადაც სრულყოფილი ხდებოდა მეცნიერება და ხელოვნება“. „იმის კვალობაზე, თუ როგორ ანათებდნენ ისინი ჩვენს ცის კამარას, ქრებოდა კეთილშობილება“. „ყველაფერი კარგია, რაც გამოდის ღვთის ხელიდან, ყველაფერი ფუჭდება ადამიანის ხელში“. ადამიანი თავისი ბუნებით კეთილია, მაგრამ ამ სიკეთეს მას ართმევენ მეცნიერება და ხელოვნებაო. კეთილშობილების დასაბრუნებლად ადამიანის პირველყოფილი მდგომარეობისადმი დაბრუნებააო საჭირო. კეთილშობილი ადამიანი ბევრად უფრო ღირებულია, ვიდრე მეცნიერი და ხელოვანი, სადაც „კარგ სიტყვას“ მეტი ადგილი მიეცა, ვიდრე „კარგ მოქმედებას“, ყველგან ზნეობის დაცემამაც იჩინა თავი. ზნეობას, რუსოს აზრით, არც მეცნიერება ესაჭიროება და არც ხელოვნება. ზნეობრივი ნორმები და წესები დაბადებიდანვე არიან ჩაწერილი ადამიანის გულში. ამას ყველა ამოიკითხავს სხვის დაუხმარებლად, თუ თავის სინდისს მოუსმენს.

რუსოს ეს აზრები საყოველთაო მსჯელობის საგანი გახდა იმ დროს და იმის შემდეგაც ისინი ხშირად გაიხსენეს, როცა საზოგადოებრივი ცხოვრება მორალურ კრიზისს განიცდიდა. საინტერესოა, რომ დიჟონის აკადემიამ, რომელსაც მეცნიერების ავტორიტეტის დაცვა ევალებოდა, რუსოს ნაშრომს, რომელიც მეცნიერებას ბრალს სდებდა უზნეობის გავრცელებაში, პრემია მიანიჭა. ამით მაშინდელმა მეცნიერებამ აღიარა, რომ ცოდნის ზრდა შეიძლება არ იყოს სასარგებლო ადამიანთა ზნეობრივი განვითარებისათვის. და მართლაც, რა იქნებოდა იმაზე უფრო დიდი შეცდომა, რომ გვეფიქრა და გვეთქვა: „ვინც მეტი იცის, ის ზნეობითაც მაღლა დგას, ხოლო ვისაც აკლია ცოდნა, მას ზნეობაც აკლია“?! ასეთი ფორმულა და კრიტერიუმი ზნეობისა, რასაკვირველია, მცდარია. ჩვენ რომ ამჟამად აღშფოთებული ვართ ამერიკის შეერთებული შტატების აგრესიით და აღფრთოვანებული დემოკრატიული ვიეტნამის პატრიოტიზმით, იმის ნათელი მაგალითია, რომ ცოდნა და არცოდნა ყოველთვის როდი უკავშირდება ზნეობის განსაზღვრულ ხარისხს. შეერთებული შტატების მხედრიონს ცოდნა კი არ აკლია, არამედ ზნეობა, ვიეტნამელ პატრიოტს შეიძლება

ამდენი ცოდნა არ ჰქონდეს, მაგრამ ზნეობრივად იგი უფრო მაღლა დგას. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმას, რაც ზემოთ ითქვა კულტურისა და ცივილიზაციის განსხვავების შესახებ, შეიძლება გვეთქვას, რომ ამ „ჭუჭყიან ომში“ ამერიკელი აგრესორი ცივილიზებულია, მაგრამ უკულტურო. კულტურის მაღალი დონით აქ ჩვენ გვევლინება ის, ვინც სიცოცხლეს არ ზოგავს, ოღონდ შეინარჩუნოს თავისუფლება, ყველაზე ღირებული ადამიანის ცხოვრებაში.

რუსო არ იყო მართალი, როცა კეთილშობილების გაქრობას მეცნიერებისა და ხელოვნების განვითარებას აბრალებდა. არავითარი შინაგანი წინააღმდეგობა ზნეობასა და მეცნიერებას შორის, კეთილშობილებასა და ხელოვნებას შორის არ არსებობს. პირიქით, მეცნიერებაცა და ხელოვნებაც მოითხოვენ ზნეობრიობას, კეთილშობილებას. ზნეობის დაცემას განსაზღვრავენ სხვა ფაქტორები, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა ძალები, რომელთა წინააღმდეგ ბრძოლა მეცნიერებისა და ხელოვნების გამოყენებას მოითხოვს. მაინც უნდა გვახსოვდეს მუდამ რუსოს აზრები და არ მოვხსნათ არასოდეს დღის წესრიგიდან შემდეგი ამოცანა: „ვითარდება თუ არა ზნეობა, ჩვენი ადამიანების კეთილშობილება მეცნიერების, ხელოვნებისა და ტექნიკის განვითარებასთან ერთად? ხომ არა აქვს ადგილი ზნეობის დონის ჩამორჩენას მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების დონიდან?“

ყველა ღირებულებას შორის, რომლებითაც კულტურა ამ საბატო სახელს იმსახურებს, უმაღლესია ზნეობრივი ღირებულება. კულტურის განვითარება, კულტურის დონე, საზოგადოებრივი ცხოვრების კულტურულულობა იზომება, პირველ რიგში, იმის მიხედვით, თუ რაოდენ ასწია მან ადამიანის ზნეობა, რაოდენ გააუმჯობესა მან ადამიანი, როგორც ზნეობრივი არსება.

რედაქტორი ნ. ჭავჭავაძე
გამომცემლობის რედაქტორი ნ. ძოწენიძე
ტექნიკური რედაქტორი ლ. პაჭკორია
კორექტორი ც. უნდელაშვილი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 28/VIII-65 წ. ქალაქის ზომა 60×84¹/₁₆;
ნაბეჭდი თაბახი 2,25; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 1,65.

ფასი 10 კაპ.

შე 10134

ტირაჟი 13.000.

შეკვ. № 2338.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. № 5.

საქართველოს კბ ცკ-ის გამომცემლობის პოლიგრაფკომბინატი, თბილისი,
ლენინის ქ. № 14.

Полиграфкомбинат издательства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина 14.

Авгия Тадеозович Бочоришвили

Что такое культура?

(На грузинском языке)

Издательство «Сабчота Сакартвело»
Тбилиси, Марджанишвили, 5.
1965

ფან 10 პპპ.

3

აქ

